

Straftoemeting bij rijden onder invloed : van de druppel naar de "strop"

Jaak van Kerckvoorde*

Het spreekt niet vanzelf dat een ongelijke behandeling in gelijk geachte gevallen een kwaad is.

De hoogste gerechtigheid kan met zich meebrengen dat er niet confectiewerk maar maatwerk wordt geleverd, voor iedere verdachte, c.q. justitiabele, een aparte maat.

Hoekema

1. Inleiding

Meer dan tien jaar geleden noemde Snel het ontbreken van onderzoek omtrent de sanctievorming in Nederland een "witte plek" in de criminologie.¹ Zijn pleidooi voor onderzoek naar "wat er gebeurt" bij de verschillende sociale controle-instanties bleef niet zonder gehoor. Samen met gelijkaardige ontwikkelingen in andere landen verschoof binnen de Nederlandse criminologie de aandacht van de studie van delict en delinquent naar de studie van het bestaande sanctiestelsel toe. Een dergelijk proces voltrok zich ook in ons land. Het onderzoek omtrent de strafrechtspleging werd hier evenwel rond de strafuitvoeringsfase geconcentreerd. De aard en de implicaties van de reacties van slachtoffers en getuigen van delinquentie, de processen van strafbaarstelling, het politieel opsporings- en verbaliseringswerk, de strafvordering en de straftoemeting kwamen in verhouding minder aan bod. Voorliggende bijdrage gaat over de laatstgenoemde fase van strafrechtspleging. Zij sluit aan bij een artikel dat eerder in dit tijdschrift verscheen.²

2. Situering van het onderzoek

Het zoëven geciteerde artikel betrof de straftoemeting ten aanzien van wegens winkeldiefstal voor de rechter gebrachte beklaagden. Thans gaat het over de straftoemeting bij vervolging wegens het *onder invloed rijden*, te weten : de verkeersdeelname in een staat van alcoholintoxicatie en/of in een staat van

* Buitengewoon docent Faculteit Rechtsgeleerdheid K.U. Leuven.

1. SNEL, G., Sanctievorming : een witte plek in het Nederlands criminologisch onderzoek, *Nederlands tijdschrift voor criminologie*, 11, 1969, 117-125.

2. VAN KERCKVOORDE, J., Straftoemeting bij winkeldiefstal, *Panopticon*, 2, 1981.

dronkenschap. Ook nu zal worden bekeken welke elementen de door de rechter(s) genomen beslissingen conditioneren.

Deze en vorige publikaties sluiten aan bij de verslaggeving omtrent een studie naar de door het Openbaar Ministerie (O.M.) aan zulke delicten gegeven bestemming.³ Daarbij werden de factoren gezocht -en beschreven- die van invloed waren op :

- de beslissing inzake het al of niet vervolgen (winkeldiefstal en rijden onder invloed),
- de beslissing tot het al of niet onmiddellijk intrekken van de rijvergunning,
- de duur van de onmiddellijke intrekking,
- de inhoud van de tenlastelegging ingeval van vervolging (de laatste drie beslissingssoorten telkens met betrekking tot rijden onder invloed).

Telkens werd daarbij zowel op formele als op informele beslissingscriteria gelet.

Uit dit O.M.-onderzoek bleek dat, naast de invloed die van de ernst der gepleegde feiten uitgaat, de parketmagistraten ook veel gewicht gaven aan de socio-biografische kenmerken van de verdachte. Dit is met name voor diens gerechtelijk verleden en diens leeftijd het geval. De sociale positie van de verdachte speelt mee, maar doet dat slechts in een beperkte mate. De vastgestelde afhandelingsverschillen hadden verder haast niets met de nationaliteit of met het geslacht van de verdachte te maken.

Wél was er duidelijke consideratie voor uitgesproken toestanden van onwelzijn bij de verdachte die ofwel aan de basis van diens strafbaar gedrag lagen, dan wel naar aanleiding van de betrapping ontstonden. De bewijsbaarheid van de feiten en van de schuld was niet sterk richtinggevend bij de vervolging van winkeldiefstal : zij bleek daarentegen een zeer belangrijk criterium bij de vervolgingsbeslissing inzake rijden onder invloed.

Ook speelden een aantal processuele factoren, zoals de aanwezigheid van door de overheid ter procesvoering gemaakte en bij veroordeling recupereerbare kosten, en de identiteit van de onderscheidene beslissers. Bij een aantal beslissingssoorten bleek precies deze laatste factor doorslaggevend : naar gelang van de beslissende magistraat kregen gelijkaardige zaken een geheel andere bestemming. De inhoud van het dossier bleek daarbij vaak van een hoogstens marginaal belang.

Tot zover enkele resultaten van het O.M.-onderzoek. Bekijken we thans de rechterlijke straftoemeting ten aanzien van rijden onder invloed, verder ook tot R.O.I. afgekort.

3. De onderzoeksgroep

Van de tussen begin 1972 en eind 1974 geverbaliseerde rijders onder invloed

3. VAN KERCKVOORDE, J., *Afhandeling van strafzaken door het Openbaar Ministerie*, Leuven Doctoraatsproefschrift criminologie K.U. Leuven, 1978, 402. Een tamelijk uitvoerige samenvatting van de onderzoeksresultaten vindt men in het *Tijdschrift voor criminologie*, 20, 1978, 5, 225-237 en idem, 21, 1979, 1, 29-43.

werden er binnen twee politierechtbank-ressorten van een middelgroot arrondissement zeshonderdachtentwintig gedagvaard. Dit getal slaat op beklaagden die geen slagen of verwondingen aan derden toebrachten. Daardoor vielen ze onder de bevoegdheid van een politierechter. Over het al of niet dagvaarden was in de praktijk beslist door politiecommissarissen, aangeduid tot bijstand van de procureur des konings.

Met een toevalssteekproef kozen we uit deze groep driehonderdzeventig zaken, dit is : 59 %. Uit de desbetreffende dossiers namen we de mogelijk relevante feit-, bewijs-, persoons- en processuele informatie over. Het is deze informatie die we aan de door de rechters genomen beslissingen relateerden. Dit gebeurde met behulp van computerverwerking en van een aantal analysetechnieken, die we -waar nodig- in dit artikel beknopt zullen toelichten.

Met dit onderzoek willen we een aantal elementen die de straftoemeting mede-bepalen, opsporen en de aard van hun werking beschrijven. De resultaten worden hier bondig weergegeven. Vooraf echter willen we een beeld van de straftoemeting zelf geven. Dit zal overigens niet gebeuren zonder aanduiding van een manifest van invloed zijnde factor.

4. De straftoemeting

Het kader voor de rechterlijke straftoemeting ligt besloten in de "wet betreffende de politie over het wegverkeer" van 16 maart 1968. Deze stelt (in artikel 34 eerste lid) op het sturen in staat van alcoholintoxicatie⁴ een gevangenisstraf van vijftien dagen tot drie maanden en/of een geldboete van 100 tot 1000 F. Dezelfde wet -in feite betreft het een K.B.- voorziet in artikel 35 voor het sturen in staat van dronkenschap -of in een soortgelijke staat- op een openbare plaats een vrijheidsberoving van vijftien dagen tot zes maanden en/of een geldboete zoals bij alcoholintoxicatie. Welke straffen werden aan de steekproef opgenomen beklaagden opgelegd ?

4.1. De aard van de straf bij rijden onder invloed (politierechtbank)

Welke straffen werden aan de in onze steekproef opgenomen beklaagden opgelegd ? Het schema op de volgende pagina geeft daarvan een overzicht.

De geldboete blijkt bij uitstek de modale sanctievorm. De onvoorwaardelijke gevangenisstraf daarentegen wordt (maar) in één geval op twintig uitgesproken en blijft daardoor haast even uitzonderlijk als bijvoorbeeld de bestraffing van een vorm van eenvoudige diefstal.⁵ Ook wordt de mogelijkheid tot het opleggen van een voorwaardelijke straf nauwelijks gebruikt.

Geheel anders ligt het bij de vervallenverklaring van het recht tot het besturen van een voertuig : slechts bij 2 % van de veroordelingen wordt ze

4. Tijdens de onderzoeksperiode bedroeg het strafbaar alcoholgehalte in het bloed minstens 1,5 g/l.

5. Zie het in noot 2 vermeld rapport.

niet uitgesproken. Omdat deze bijkomende straf bijna nooit ontbreekt worden bijgevolg haast alle veroordeelden tijdelijk, en een tweetal zelfs voorgoed, uit het verkeer geweerd.

Tabel 1 : Straftype, opgelegd voor rijden onder invloed

<i>Straftype</i>	<i>f</i>	<i>%</i>
Geldboete met uitstel + vervallenverklaring ¹	4	1,1
Geldboete	3	0,8
Geldboete + vervallenverklaring	330	92,7
Gevangenisstraf + geldboete : beide met uitstel	1	0,3
Gevangenisstraf met uitstel + geldboete	1	0,3
Gevangenisstraf + vervallenverklaring	7	2,0
Gevangenisstraf + geldboete	1	0,3
Gevangenisstraf + geldboete + vervallenverklaring	9	2,5
<i>Totaal :</i>	356 ²	100,0

1. Verval van het recht tot sturen : zie hoofdstuk VI afdeling I van de wegverkeerswet van 16 maart 1968.

2. Vrijspraken : 13. Ontbrekende informatie : 1.

4.2. De strafmaat bij rijden onder invloed (politierechtbank)

4.2.1. Het bedrag van de geldboete

Het gemiddeld bedrag van de onvoorwaardelijke geldboete bij rijden onder invloed beloopt honderdvierentachtig frank. Met toepassing van de toen geldende opdecimes diende de veroordeelde rijder onder invloed bijgevolg zo'n 5.500 frank neer te tellen. Dit afgezien van eventuele vergoedingen van berokkende schade en zonder de te betalen gerechtskosten.

Ons onderzoek heeft betrekking op de straftoemeting door drie politierechters, van wie één (rechter C) slechts een klein aantal zaken beslechtte. Verder werden een klein aantal dossiers door plaatsvervangende rechters afgehandeld. Omdat we vroeger⁶ al aantoonde hoe verhullend het beperken van de analyse tot het rechtbankniveau kan zijn, bekeken we ook de straftoemeting per rechter. Uit zulke meer gedetailleerde analyses bleken opvallende verschillen. Zo varieert het gemiddeld bedrag van de onvoorwaardelijke geldboete van 119 F bij de plaatsvervangende rechters, via 124 F bij politierechter A tot 205 F bij rechter B. Naar uit volgende tabel⁷ blijkt heeft dit niet (alleen) met een verschil in aantal of aard van de weerhouden kwalificatie te maken.

6. Idem, noot 3.

7. Op de in deze tabel vermelde basisinformatie werden variantie-analyses doorgevoerd. Daarbij wordt bekeken of de verschillen tussen corresponderende gemiddelden van die aard zijn dat ze redelijkerwijze niet tot toevalsfactoren terug te voeren zijn.

Het met het symbool "p" aangeduid significantieniveau geeft, in de vorm van een percentage of van een promillage, aan hoe groot de maximale kans is dat men op grond van een steekproef ten onrechte zou besluiten tot het niet-toevallig zijn van een samenhang.

Tabel 2 : Gemiddeld bedrag geldboete bij rijden onder invloed

Veroordeling wegens :	Rechter		Totaal	p ¹
	A	B		
dronkenschap aan het stuur	124 F	173 F	143 F	.001
alcoholintoxicatie	133 F	200 F	160 F	n.s. (n = 5)
beide feiten	120 F	210 F	208 F	.05
Gemiddeld bedrag geldboete :	124 F	205 F	188 F	.001

1. Toevalskans zoals gebleken uit variantie-analyses.

Vooral voor rechter A, maar ook voor rechter B, maakt het voor de bepaling van het geldboetebedrag weinig verschil uit of ze voor één, dan wel voor beide R.O.I.-inbreuken veroordelen. Toch is er tussen beiden een belangrijk punt van verschil : zo liggen bij een gelijke kwalificatie de door rechter B opgelegde geldboetes 40 tot 75 % hoger dan deze van zijn collega in een aanpalend ressort. Rechter B is niet alleen strenger, hij meet ook op een meer gedifferentieerde manier straf toe. Bij hem variëren de onvoorwaardelijke geldboetes van 100 tot 500 F, met 200 F als modaal bedrag (in 60 % van de gevallen). Rechter A daarentegen past haast altijd een "tariefstraf" van 100 F toe : zijn gemiddelde wordt wat opgetrokken door het geringe aantal keren dat hij zijn maximumstraf van 200 F benadert of toepast.

4.2.2. De duur van de onvoorwaardelijke gevangenisstraf

In een beperkt aantal gevallen krijgt de veroordeelde rijder onder invloed een onvoorwaardelijke gevangenisstraf. De duur ervan is vrijwel altijd 2 maanden : verhoudingsgewijs wordt deze sanctievorm meer door rechter B toegepast.

4.2.3. De vervallenverklaring van het recht tot sturen

Twee veroordeelden werden voorgoed van het recht tot sturen vervallen verklaard. Zoals bij de geldboetebedragen varieert bij de anderen ook de *gemiddelde duur* van het tijdelijk verval -verder ook rijverbod genoemd- sterk. Deze verschillen worden klaarblijkelijk sterk door de verschillen in straftoemeter geconditioneerd, naast de invloed van het aantal en de aard van de berechte inbreuken. Zullen we dit laatste verderop nog illustreren, in onderstaande tabel geven we alvast een profiel van de duur van het rijverbod, volgens de verschillende straftoemeters.

Tabel 3 : Gemiddelde duur van het rijverbod bij de straftoemeting voor rijden onder invloed

Rechter	Gemiddelde duur rijverbod
A	98 dagen
B	252 dagen
C	120 dagen
Plaatsvervangende rechters	60 dagen
Algemeen gemiddelde :	211 dagen
p (variantie-analyse) < .001	

Tussen de in deze tabel voorgestelde uitersten is er sprake van een verviervoudiging. De vastgestelde verschillen zijn bijgevolg niet alleen statistisch significant, ze zijn ook *manifest*. Bekijken we van nabij de straftoemeting bij politierechters A en B -die samen het overgrote deel van de zaken vonnisten- en corrigeren we voor eventuele verschillen inzake de door de rechter toegepaste kwalificatie, dan blijft het beeld uit vorige tabel vrijwel onveranderd.

Tabel 4 : Gemiddelde duur van het rijverbod bij de straftoemeting voor rijden onder invloed, bij twee politierechters en bij gelijke misdrijfkwalificatie(s)

Veroordeling wegens :	Rechter		Totaal	p ¹
	A	B		
dronkenschap aan het stuur	102 dagen	204 dagen	142 d.	< .01
alcoholintoxicatie	70 dagen	105 dagen	102 d.	n.s. (n = 5)
beide feiten	72 dagen	261 dagen	256 d.	.05
Gemiddelde duur vervallenverklaring :	98 dagen	252 dagen	221 d.	.001

1. Toevalskans zoals gebleken uit variantie-analyses.

Zoals voor de geldboeten ligt bij rechter B ook de gemiddelde duur van het rijverbod aanzienlijk hoger. Het verschil is het meest uitgesproken bij de gevallen waar voor beide R.O.I.-inbreuken veroordeeld wordt : dan duurt het door rechter B uitgesproken verval haast vier maal langer dan bij zijn ambtgenoot. Het is overigens alleen rechter B die de duur van het rijverbod op grond van het aantal én de aard van de toegepaste kwalificatie(s) sterk differentieert.

Een volgend bijzonder belangrijk punt van verschil tussen beide rechters betreft de uitvoeringsmodaliteiten en de voorwaarden tot herstel van het recht tot sturen. Bekijken we eerst de verplichting tot het slagen in één of meerdere onderzoeken -examens, proeven- als voorwaarde voor het herstel in het recht tot sturen. Bij rechter A én bij de plaatsvervangende rechters -in hetzelfde ressort- is het regel dat de vervallenverklaarde vrijstelling van de examenverplichting krijgt : bij rechter B is zo'n vrijstelling hoge uitzondering. Omdat het slagen in de voorziene proeven doorgaans maanden, soms zelfs jaren vergt, leidt deze verschillende rechtspraktijk tot een uiterst ongelijke verdeling van de sanctiedruk. Ligt de gemiddelde duur van de vervallenverklaring bij rechter B op zich al een tweeëneenhalve maal hoger, dan komt daar nog een aanzienlijke termijn bovenop door dit verschil in vrijstellingsbeleid.

Rechter B blijkt op alle tot hiertoe bekeken punten strenger te straffen. Bij deze vaststelling is enig voorbehoud nodig : uitzonderlijk beperkt hij de examenverplichting tot welbepaalde voertuigcategorieën, en even uitzonderlijk laat hij onder bepaalde voorwaarden de veroordeelde toe toch nog een voertuig te besturen, bijvoorbeeld : binnen het kader van de beroepsuitoefening.⁸ Een en ander doet hij evenwel slechts in een zeer beperkt aantal gevallen.

8. Over de wettigheid van deze modaliteiten zie de bij de betrokken "wet" door J. Matthijs aangebrachte commentaar, geput uit arresten van het Hof van Cassatie : MATTHIJS, J.,

5. De straftoemeting voor rijden onder invloed, bij behandeling in tweede aanleg

In het bekeken arrondissement werd het overgrote deel van de R.O.I.-zaken zonder fysiek nadeel voor derden door rechters A en B beslecht. Uit wat voorafgaat is gebleken dat zij de zaken op een sterk verschillende manier afhandelen. Meestal zijn zulke verschillen de onderscheidene partijen in het rechtsgeding niet onbekend. Naar uit volgende tabel⁹ blijkt tekenden velen beroep aan tegen de op politierechtbankniveau getroffen beslissingen.

Tabel 5 : Het al of niet in beroep gaan tegen de beslissingen van rechters A, B

	Rechter				Totaal	
	A		B			
	f	%	f	%	f	%
Geen beroep aangetekend	60	89,6	101	37,1	161	47,5
Wel beroep aangetekend	7	10,4	171	62,9	178	52,5
Totaal :	67	100	272	100	339	100

$$\text{Chi}^2 = 59,24 \quad p < .001$$

$$\text{Phi} = .42$$

Er is een sterk verband tussen enerzijds het al of niet in beroep gaan, en anderzijds de identiteit van de in eerste aanleg vonnissende rechter. Is het aantekenen van een beroep tegen de door rechter A gevelde R.O.I.-vonnissen uitzonderlijk, dan is het bij de door B gevonniste zaken gebruikelijk. Zeer zelden gaat het O.M. als enige partij in beroep. Het zijn integendeel de veroordeelden (hun advocaten) die de zaak hogerop brengen : een initiatief waarbij het O.M. zich nadien vrij vaak aansluit. Het al of niet in beroep gaan blijkt daarbij sociale positie-gebonden.¹⁰ De behandeling in tweede aanleg leidt meestal tot een mildere straftoemeting. De vroeger door rechter B gevonniste zaken worden slechts in 2 % van de gevallen bevestigd en in 1 % strenger aangepakt. In 97 % van de gevallen daarentegen is er een verkorting van de duur van het rijverbod. Bij 50 % gaat dit met een gunstiger regeling inzake het (de) af te leggen examen(s) gepaard (vrijstelling), bij 2 % gaat de vermindering van de vervalduur samen met een afname van het aantal

Strafwetboek en wetboek van strafvordering. Met bijzondere wetten en besluiten. Deel II, Story Scientia, Gent, 1971, losbladig met aanvullingen.

9. De chi-kwadraattoets is een statistische significantietoets, geëigend voor de in deze tabel opgenomen gegevens. Voor "p" zie noot 7. De Phi is een van de chi-kwadraat afgeleide maat voor de sterkte van de eventuele samenhang, en varieert van .00 bij een totale afwezigheid van enig verband tussen beide variabelen tot een waarde van 1.00 bij een volstrekte associatie.

10. Tegen de vonnissen van rechter B werd door de veroordeelden in 60 % van de gevallen een beroep aangetekend. Voor de maatschappelijk laagst gesitueerde strata was dit in 46 % van de gevallen zo, bij de hoger gesitueerden vonden we een percentage van 65. Het verschil is statistisch significant (p .01) en vrij duidelijk (Phi = .17).

categorieën voertuigen waarvoor het rijverbod geldt, en bij 5 % gaat de verkorting van de vervalduur met beide andere soorten gunstiger beschikkingen samen. Ten gevolge van deze mildere straftoemeting wordt de rechterlijke afhandeling binnen het bestudeerd gerechtelijk arrondissement wat gelijk. Zulke correctie komt nochtans alleen de veroordeelden die de zaak hogerop brengen ten gunste, en vraagt van hen overigens toch een bijkomende geldelijke inspanning.

6. De effecten van een ongelijke voorstructurering door het O.M.

We weten dat bij vrijwel gelijke R.O.I.-zaken rechter B duidelijk strenger dan zijn ambtgenoot straft. De hierdoor ontstane ongelijkheden inzake de verdeling van de sanctiedruk worden duidelijk versterkt door de zeer verschillende manier waarop in beide ressorten de R.O.I.-zaken door het O.M. worden aangebracht.

Inderdaad: wat is het geval? In één van beide ressorten wordt de vervolging haast altijd tot één van beide mogelijke tenlasteleggingen beperkt: al is de alcoholintoxicatie zeer goed bewijsbaar, zij komt zelden op de dagvaarding. In een andere ressort wordt in vrijwel alle gevallen voor beide inbreuken vervolgd. In volgende tabel illustreren we dit voor die zaken waar beide R.O.I.-inbreuken zonder twijfel bewijsbaar mochten worden geacht. De zéér hoge Phi-waarde voor deze tabel staat voor de bijna volstreckte samenhang tussen enerzijds het politieparket en -rechtbankressort en anderzijds de inhoud van de tenlastelegging.

Tabel 6 : De tenlastelegging bij R.O.I.-zaken waarbij zowel de dronkenschap aan het stuur als de alcoholintoxicatie bewijsbaar waren

	Ressort		Totaal %
	a %	b %	
Slechts 1 R.O.I.-feit ten laste gelegd	89,5	2,7	20,6
Beide R.O.I.-inbreuken ten laste gelegd	10,5	97,3	79,4
Totaal : $\frac{\%}{f}$	100 (57)	100 (220)	100 (277)

$$\text{Chi}^2 = 208,44 \quad p < .001$$

$$\text{Phi} = .87$$

Dit verschillend O.M.-beleid blijft voor de betrokken beklaagden niet zonder effect. In beide ressorten immers blijkt de daar zetelende politierechter de door de officieren van het O.M. voorgelegde kwalificatie zonder wijziging over te nemen. Bijgevolg wordt in ressort a geen tweede R.O.I.-inbreuk aan de initiële kwalificatie toegevoegd, terwijl de rijder onder invloed in ressort b voor twee inbreuken terecht staat.

Nu is het, voor de beschouwde periode en binnen het bekeken ressort, regel dat per bewezen verklaarde R.O.I.-inbreuk een afzonderlijk verval wordt

opgelegd. Hierdoor krijgen de veroordeelden in ressort a één vervallenverklaring, in ressort b doorgaans twee vervallenverklaringen opgelegd. In het laatste ressort wordt daardoor de duur van het rijverbod in feite sterk verlengd tot – doordat precies rechter B in regel strenger straft – méér dan het dubbele van het in het aanpalend ressort opgelegde verval. Hieruit moge blijken dat de zo al aanwezige verschillen in straftoemeting door een ongelijk O.M.-telasteleggingsbeleid nog geïntensifieerd worden.

7. Criteria voor de bepaling van de strafmaat

De wetgeving omtrent het rijden onder invloed laat de straftoemeters een tamelijk grote handelingsruimte: deze wettelijk voorgestructureerde marge maakt het mogelijk dat verschillende rechters ook op een zeer ongelijke wijze straf toemeten. Precies deze ongelijkheid is tot nu toe de belangrijkste bevinding van voorliggend onderzoek. Het is voorlopig nog onzeker of de hoger beschreven verschillen al dan niet -gedeeltelijk- terug te voeren zijn tot andere elementen dan de identiteit van de rechter -met al wat daarmee samenhangt-, tot de ongelijke voorstructurering door het O.M. en/of de toegepaste kwalificaties.

Of andere gegevens op de straftoemeting van invloed waren, en zo ja: op welke manier, zal thans worden bekeken. Met behulp van de multiële regressie-analysetechniek¹¹ zullen we de hoogte van de geldboetes en de duur van het rijverbod in verband brengen met volgende mogelijk van invloed zijnde elementen:

Feitinformatie

1. Beklaagde in een ongeval betrokken?
2. Derden benadeeld?
3. Ernst van de eventueel aan derden berokkende schade.
4. Categorie van het door de beklagde gebruikt vervoermiddel.
5. Zwaarte van de staat van dronkenschap.
6. Hoogte van het bloedalcoholgehalte (b.a.g.).
7. Thans in staat van wettige herhaling?

Socio-biografische eigenschappen van de beklagde

8. Gerechtelijke voorgaanden: al een -minstens correctionele- veroordeling?
9. Idem: al voor dronkenschap gestraft?

11. Deze analysetechniek is erop gericht de waarden die een afhankelijke variabele (het "criterium") kan aannemen zo optimaal mogelijk te voorspellen vanuit informatie over de waarden van een aantal onafhankelijke variabelen (predictoren). Een en ander wordt uitgedrukt in de vorm van een rekenformule, waarin de bèta-waarden een aanduiding vormen van het relatieve belang van de onderscheidene predictoren. De met behulp van de rekenformule hoeveelheid verklaarde variantie varieert van 0 tot 100 %: naarmate het % hoger ligt is er een sterkere samenhang tussen het criterium en het geheel van de predictoren.

10. Idem : al voor rijden onder invloed gestraft ?
11. Idem : recent een -minstens correctionele- veroordeling ?
12. Idem : recent gestraft uit hoofde van rijden onder invloed ?
13. Nationaliteit.
14. Leeftijd.
15. Sociale positie.
16. Over de beklaagde door de politie negatieve informatie vermeld ?
17. Heeft de beklaagde beroepshalve een rijbewijs nodig ?

Processuele elementen

18. Was er voor deze feiten een onmiddellijke intrekking ?
19. Is het vonnis bij verstek gevelde ?
20. Werd de beklaagde door een advocaat bijgestaan of vertegenwoordigd ?
21. Voor hoeveel R.O.I.-inbreuken beticht ?
22. Betreft het een vonnis van rechter A ?
23. Betreft het een vonnis van rechter B ?

De analyses worden doorgevoerd op die zaken waarvoor de desbetreffende strafvorm (geldboete, vervallenverklaring) toegepast werd én waarbij beide R.O.I.-inbreuken bewijsbaar waren. Achtereenvolgens zijn de eerste zeven, de variabelen acht tot en met zeventien, de variabelen achttien tot en met twintig, variabele éénentwintig, en de laatste twee variabelen in de analyse opgenomen.

Deze werkwijze conditioneert de hoeveelheden variantie die door de onderscheidene informatiepakketten -nog- kunnen verklaard worden. De verder vermelde bèta-waarden, die een zicht geven op het relatieve belang van de onderscheiden elementen, zijn berekend *na* de opname van alle variabelen.

In volgende paragrafen bekijken we achtereenvolgens criteria voor de hoogte van de geldboete, respectievelijk voor de duur van het rijverbod, en is er een kort gedeelte over de door de individuele rechter gehanteerde beslissingsgronden.

7.1. De hoogte van de geldboete

In een eerste multiële regressie-analyse werd de hoogte van de geldboete als criterium betrokken. In het totaal leverde dit 46 % aan verklaarde variantie op. Vergeleken met resultaten uit ander onderzoek is dit een bevredigend resultaat. Dat een gedeelte van de variantie onverklaard blijft kan te maken hebben met het feit dat belangrijke variabelen buiten de analyse bleven -wat we overigens minder waarschijnlijk achten-, met de gehanteerde opsplitsingscriteria en met de keuze voor een *lineaire* regressievorm. Verder is het geenszins denkbeeldig dat in de straftoemeting ook enige a-systematiek zit : in voorkomend geval beperkt ook dit de verklaringskracht van de analyse. De wél verklaarde variantie is als volgt verdeeld :

Tabel 7 : De hoogte van de geldboete – Verklaarde variantie

	Totaal	Supplement	
Feitinformatie	6 %	6 %	
Persoon van de beklaagde ¹	18 %	12 %	
Procesinformatie			
– variabelen 18 t.e.m. 20	20 %	2 %	} 26 %
– betichting	35 %	15 %	
– identiteit rechters	46 %	11 %	

$p < .001$

1. Afgezien van de bij de feitinformatie ondergebrachte variabele “wettige herhaling”.

Waarmee hangt de hoogte van de geldboete vooral samen? Het meest opvallend zijn de verschillen naargelang de desbetreffende rechter. Zelfs na controle voor de mogelijke invloed van al de andere zoëven genoemde variabelen krijgen we voor rechter B de hoge en statistisch zeer significante bèta-waarde van .543. Verder hangt de keuze van de hoogte van de geldboete vooral met de antecedenten van de beklaagde samen. Alle voordien wegens R.O.I. veroordeelde beklaagden worden strenger aangepakt ($\text{bèta} = .267$ $p < .05$), net als de beklaagden met minstens één recente correctionele of criminele veroordeling ($\text{bèta} = .173$ $p < .05$). Een illustratie hiervan vindt men in de volgende tabel.

Tabel 8 : Gemiddeld geldboetebedrag, naargelang van de straflijst van de veroordeelde

	Gemiddelde geldboete	p^1 <
<i>Al wegens R.O.I. veroordeeld?</i>		
Neen	183 F	
Ja	242 F	.001
<i>Recent een -minstens correctionele- straf gehad?</i>		
Neen	184 F	
Ja	211 F	.01

1. Toevalskans zoals gebleken uit variantie-analyses.

De bijdrage van de andere onafhankelijke variabelen was geringer, en niet meer statistisch significant.

7.2. De duur van het rijverbod

Bekijken we nu beknopt de duur van het rijverbod en de daarop van invloed zijnde elementen. Vooral ten aanzien van dit criterium vonden we een grote variatiebreedte. Waarmee heeft deze te maken?

De multiële regressie-analyse levert 45 % aan verklaarde variantie op; de eerste 16 % komen van de feitinformatie, de volgende 6 % van informatie over de persoon van de beklaagde, en de supplementaire 23 % van de processuele variabelen (6 % + 8 % + 9 %). Vergeleken met de in tabel 7 vermelde resultaten zijn de bijdragen van respectievelijk de feitinformatie en de eerste groep processuele variabelen relatief groot. Dit blijkt ook wanneer we de bèta-waarden bekijken, om daaruit af te leiden waarmee de verschillen

inzake de duur van het rijverbod vooral samenhangen.

In de eerste plaats zijn de verschillen ook hier dominant rechtergebonden ($\beta = .599$ $p < .001$). Of een veroordeelde rijder onder invloed lang of kort uit het verkeer geweerd wordt hangt bijgevolg in de eerste plaats af van de rechter -met diens specifiek straftoemingspatroon- waarbij hij terecht komt, en niet zozeer van de aard, de ernst en de omstandigheden van de feiten. Toch is er een veel strengere aanpak ingeval van wettige herhaling ($\beta = .241$ $p < .001$). De gerechtelijke antecedenten conditioneren overigens in het algemeen, en in het bijzonder wanneer het om R.O.I.-voorgaanden gaat, de rechterlijke straftoemeting.

Verder spelen, in afnemende mate van belang, volgende elementen :

- diegenen die tijdens hun R.O.I. in een ongeval betrokken geraakten worden strenger aangepakt ($\beta = .198$ $p < .05$);
- er is een strengere aanpak van die beklaagden waarvoor er een onmiddellijke intrekking van de rijvergunning geweest is ($\beta = .174$ $p < .01$);
- de bij verstek veroordeelden lopen een grotere kans op een langer durend rijverbod ($\beta = .157$ $p < .01$).

Een en ander vindt men wat gemakkelijker toegankelijk voorgesteld in volgende, op bivariate analyses berustende tabel.

Tabel 9 : Gemiddelde duur van het rijverbod, volgens enkele van invloed zijnde factoren

	Gemiddelde duur rijverbod	p^1 <
<i>Wettige herhaling ?</i>		
Neen	217 d.	
Ja	666 d.	.001
<i>Bij verstek veroordeeld ?</i>		
Neen	223 d.	
Ja	334 d.	.05
<i>In ongeval betrokken geweest ?</i>		
Neen	216 d.	
Ja	233 d.	n.s.
<i>Onmiddellijke intrekking geweest ?</i>		
Neen	205 d.	
Ja	287 d.	.001

1. Toevalskans zoals gebleken uit variantie-analyses.

De bijdrage van de andere onafhankelijke variabelen was kleiner, en niet meer statistisch significant.

7.3. De door de onderscheidene rechters gebruikte criteria

Tot hiertoe gaven we de criteria zoals deze gevonden werden na correctie voor de verschillen inzake de straftoemeter, maar bekeken we niet of -en zo ja : in welke mate en op welke wijze- deze criteria wel door de onderscheidene rechters gehanteerd worden. Dit willen we nu in kort bestek voor twee rechters doen. Daartoe relateren we voor iedere rechter afzonderlijk de in

volgens overzicht vermelde variabelen aan de hoogte van de geldboete en aan de duur van het rijverbod.

Tabel 10 : Criteria voor de straftoemeting, gehanteerd door twee politierechters¹

	Duur rijverbod		Hoogte geldboete	
	Rechter 1	Rechter 2	Rechter 1	Rechter 2
Antecedenten R.O.I.	.527	.451	.519	.259
Bij verstek veroordeeld ?	.031	.210	.343	-.038
Leeftijd beklaagde	.059	.096	.054	.148
Ongeval ?	-.061	.118	.031	-.036
Rechtsbijstand ?	.186	-.009	-.173	.044
Sociale positie beklaagde	.017	.038	-.031	-.189
Onmiddellijke intrekking ?	(2)	.191	(2)	.131
Beroepshalve rijbewijs nodig ?	.029	-.008	.192	-.028
Verklaarde variantie :	31 %	32 %	60 %	15 %
(p steeds kleiner dan 5 %)				

1. De in deze tabel vermelde coëfficiënten zijn bèta-waarden uit regressie-analyses, doorgevoerd per rechter en per beslissingssoort. De gecursiveerde coëfficiënten zijn statistisch significant.

2. Bijdrage te gering : deze variabele werd niet in de eindanalyse behouden.

Bovenstaande tabel illustreert hoezeer beide rechters het over één criterium eens zijn : beklaagden met een R.O.I.-straflijst worden over heel de lijn harder aangepakt. Voorts lopen bij verstek veroordeelden doorgaans een grotere kans op een strengere straftoemeting. De onmiddellijke intrekking van het rijbewijs door het O.M. blijkt alleen voor de tweede rechter een beslissingsgrond. Deze rechter is overigens milder ten aanzien van maatschappelijk beter gesitueerden, met name waar het de maat van de hoofdstraf betreft. Beide rechters pakken de wat oudere beklaagden strenger aan : zij schijnen¹² evenwel tegengestelde standpunten in te nemen ten aanzien van beklaagden die beroepshalve een rijbewijs nodig hebben. Er lijkt bij beide rechters weinig eenduidigheid in het gewicht dat ze aan de overige in de analyse opgenomen elementen toekennen.

Discussie

Dit artikel sluit aan bij een vorige publikatie, waarin de straftoemeting ten aanzien van winkeldiefstal aan bod kwam. Beide onderzoeksverslagen hebben op hetzelfde arrondissement betrekking, maar -meestal- niet op dezelfde straftoemeters.

Bij een vergelijking van de bevindingen uit beide deelonderzoeken treft de *strengere aanpak van rijders onder invloed*. Zij krijgen hogere boetes, meestal samen met een niet te onderschatten bijkomende straf. Op strafuitstel kunnen zij nauwelijks rekenen. Zonder twijfel heeft zich de laatste decennia bij de keuze van strafaard en strafmaat voor beide delictvormen een evolutie

12. De verder in deze alinea vermelde bevindingen zijn nergens statistisch significant.

voltrokken, waarin de veranderde maatschappelijke opvattingen verdisconteerd zijn. De ruimte daartoe is door de wetgever gelaten: veranderende zienswijzen kunnen en worden binnen de aan de rechter toegekende handelingsvrijheid in rechtspraktijk omgezet. Of de strengere aanpak van rijders onder invloed het gewenste effect sorteert is een vraag die niet op deze plaats kan of dient te worden beantwoord. Vermelden we enkel dat de sterke maatschappelijke druk inzake alcoholconsumptie, samen met de integratie van het gemotoriseerd verkeer in het gebruikelijke levenspatroon en met de uiterst schaarse toepassing van de ademtest eerder in een negatieve richting wijzen. Wellicht liggen daarin elementen ter verklaring van de relatief hoge recidivecijfers die we bij de rijders onder invloed vonden.

In dit onderzoek kwam het al of niet vrijstellen van de *examenverplichting* om het rijbewijs terug te krijgen, ter sprake. De vroeger geldende schikkingen werden inmiddels door de wetgever herzien. Waar deze verplichting vroeger regel was, moet de strafrechter ze nu expliciet in zijn vonnis opnemen. Bij ontstentenis daarvan krijgt de veroordeelde zijn rijbewijs bij het verstrijken van de vervalperiode terug. We vinden dit een verbetering, omdat vroeger de feitelijke duur van het verval vaak meerdere malen de door de rechter beoogde duur overtrof. In het door ons bestudeerd ressort blijkt zulke verbetering nochtans louter een artefact, omdat de politierechter die voordien haast nooit vrijstelling gaf, thans wel systematisch de examenverplichting oplegt, en de andere politierechter vroeger al haast steeds vrijstelling verleende. De wetswijziging blijft hierdoor vrijwel zonder het beoogde effect.

Deze bevinding, de relatief lange duur van de opgelegde rijverboden en – daarmee samenhangend – het feit dat hierdoor sommige veroordeelden in de uitoefening van hun beroep getroffen worden, brengen ons tot de vraag of niet moet worden gezocht naar andere modaliteiten. In het bijzonder waar men het verval als straf bedoelt, en niet als beveiligingsmaatregel, lijkt ons een specificering van de condities voor de toepassing van het rijverbod wenselijk. Zo zou men het verval kunnen beperken tot verkeersdeelname die buiten de beroepsuitoefening valt; daartoe zou wel een herziening van de bestaande wetgeving nodig zijn.

Terloops raakten we in vorige alinea de verschillen inzake rechterlijke straftoemeting aan. Meer dan bij het deelonderzoek over winkeldiefstal valt het thans op hoezeer deze *straftoemeting*, zelfs *ten aanzien van gelijkaardige zaken, op een ongelijke wijze vorm krijgt en ten dele ook op andere criteria berust*. Zien we als positief effect van de door de wetgever gelaten handelingsruimte de grotere flexibiliteit en mogelijkheid tot actualisering van de rechtspraak, dan dient anderzijds toch te worden gewezen op de aantasting van het gelijkheidsbeginsel -een fundamenteel algemeen rechtsprincipe- en op het daarmee samenhangend risico van een toenemende ondermijning van het vertrouwen van de burger in de rechtspleging. De hervormingsvoorstellen van de Commissie voor de herziening van het Strafwetboek lijken ons niet van aard om zulke fundamentele ongelijkheden weg te werken.

Ten bate van een grotere rechtsgelijkheid en rechtszekerheid vinden we het wenselijk dat binnen eenzelfde rechtbank, en ook tussen de onderscheidene rechtbanken binnen eenzelfde ressort zou gestreefd worden naar enige

harmonisering van de straftoemeting. De wegen die daartoe kunnen worden bewandeld zijn in de rechtsliteratuur al uitvoerig besproken; sommige zijn in enkele buurlanden, inmiddels ook gerealiseerd.¹³ Zo zou kunnen gedacht worden aan een wettelijke inperking van de keuzevrijheid tussen strafminima en -maxima en/of aan een meer gedetailleerde vastlegging van regels ter bepaling van de aard en de maat van sancties. Tevens zou de wetgever de (niet-) toepassing van bepaalde strafvormen en -maten aan een degelijke motiveringsplicht kunnen koppelen. Het is onzeker of zulke veranderingen gerealiseerd kunnen worden, respectievelijk veel effect zouden sorteren.

Persoonlijk verwachten we dat een meer geharmoniseerd straftoemetingsbeleid gemakkelijker langs de "omweg" van het O.M. tot stand kan komen. Dit O.M. zou met name inzake het rijden onder invloed tot een meer expliciet en eenduidiger beleid inzake zijn rekwisitoor en inzake het eventueel aantekenen van beroep kunnen komen. Hoe men dit zou kunnen realiseren hebben we in een vorig artikel -ten dele- behandeld.¹⁴ Een recent voorbeeld van zulk meer geharmoniseerd rekwisitoorbeleid en van de effecten hiervan op de rechterlijke straftoemeting vindt men in Nederland: de landelijke richtlijnen voor het O.M.-optreden inzake R.O.I. bevorderden er zowel een grotere eenheid in het strafvorderingsbeleid als een gelijkwaardiger straftoemeting ten aanzien van gelijkaardige gevallen.¹⁵

We achten het niet nodig op deze plaats nog in te gaan op een aantal bevindingen uit ons onderzoek: er zijn immers een aantal analogieën met de resultaten uit het vorig straftoemetingsonderzoek, waarover we toen uitweidden. Toch willen we bij twee punten nog even blijven stilstaan.

Ook nu vinden we een zeer sterke samenhang tussen enerzijds de straftoemeting en anderzijds het gerechtelijk verleden van de veroordeelde. Om een aantal vroeger al uiteengezette redenen blijft dit voor ons een punt van discussie.¹⁶ Beoogt men een specifieke preventie dan wordt ons inziens het gedragscorrigerend effect van een escalatie in de straftoemeting toch schromelijk overschat. Bovendien kan in dit beslissingscriterium -wellicht onbedoeld- een klasseëffect meespelen.¹⁷

Dit brengt ons tot een laatste overweging: in het buitenland, maar ook in ons land werd herhaaldelijk vastgesteld dat beklaagden met een minder geprivilegieerde maatschappelijke positie binnen de rechtspleging harder

13. Vergelijk DE NAUW, A., De ruime bevoegdheden van de rechter bij de strafvorming, *Panopticon*, 1, 1980, 3, 213-223.

14. VAN KERCKVOORDE, J., Beleid van parketmagistraten: een mozaïek van individuele beslissingspatronen? Over de conditionering van de beleidsruimte van parketmagistraten en over de harmonisering van haar aanwending, *Panopticon*, 1, 1980, 2, 107-118.

15. VAN DER WERFF, C., *Eis en vonnis bij rijden onder invloed* - 1978. Evaluatie van de richtlijnen voor het openbaar ministerie dd. 14 november 1977, Staatsuitgeverij, 's-Gravenhage, 1981, 70.

16. Zie VAN KERCKVOORDE, J., Het Openbaar Ministerie en de vervolgingsbeslissing bij winkeldiefstal, *Tijdschrift voor Criminologie*, 20, 1978, 6, 225-237.

17. VAN KERCKVOORDE, J., Justitiële sanktionering en maatschappelijke ongelijkheid, *Tijdschrift voor sociale wetenschappen*, 24, 1979, 1, 20-38.

worden aangepakt.¹⁸ In onze straftoemetingsonderzoeken gaan een aantal bevindingen in dezelfde richting. We denken hierbij aan het (gecombineerd) effect van variabelen die rechtstreeks of onrechtstreeks met de sociale positie van de beklaagde te maken hebben, zoals het : beroepsprestige, het gerechtelijk verleden als uitdrukking van differentiële selectie, de aanwending van rechtsbijstand, en wellicht ook de afwezigheid ter zitting. Voorts is ook het al of niet in beroep gaan door de beklaagde gebonden aan de sociale positie. Uit het onderzoek bleek hoezeer het in beroep gaan tot een strafvermindering leidde.¹⁹

Bij een explicitering van de criteria voor straftoemeting zal ook dit punt uitdrukkelijke aandacht behoeven. De hoogste gerechtigheid kan inderdaad met zich brengen dat er geen confectiewerk maar maatwerk moet geleverd worden.²⁰ Maatwerk mag evenwel niet inhouden dat in het aan lager gesitueerden toegemeten pak voortdurend loden biezen worden ingenaaid.

18. Voor België zie ondermeer JONGER-TAS, J., *Verborgene jeugddelinquentie en gerechtelijke selectie*, Studietoestand voor jeugdmisdadigheid, Brussel, 1976, 221 ; PUTTAERT, M., *Het Seponeringsbeleid van het Openbaar Ministerie in jeugdzaken*, Leuven, Licentiaatsverhandeling criminologie K.U. Leuven, 1981, 81 ; VAN KERCKVOORDE, J., *Afhandeling van strafzaken door het Openbaar Ministerie*, zie noot 3.

19. SCHUYT, K., GROENENDIJK, K. en SLOOT, B., *De weg naar het recht*, Kluwer, Deventer, 1976, 387 vermelden dat mensen in lagere beroepsgroepen meer gevallen van berusting, van het zich schikken in een ongunstig lot, vertonen. Zelf zagen we dat veroordeelden uit de maatschappelijk lager gesitueerde strata significant minder vaak in beroep gaan tegen een hen relatief zwaar(der) treffend vonnis (zie noot 10).

20. HOEKEMA, A., *Het kwaad der rechtssociologie*, Amsterdam, s.d. Xerox, 26.